

Temeljito svjedočanstvo o mostarskim vakufima

Salem Dedović, *Mostarski vakufi od 1931. do 2013. godine*, Islamska zajednica u BiH: Vakufska direkcija Sarajevo, Muftijstvo Mostarsko i Medžlis IZ Mostar, Sarajevo-Mostar, 2019. godina, 208 str.

“Bogato duhovno i materijalno naslijeđe islama, koje se temelji na institutu vakufa kao trajnog dobra, duboko je u korijenima i temeljima ovog grada, pa je kroz svoju dugu historiju davalo, a i danas daje doprinos vjerskom, obrazovnom, kulturnom i privrednom životu. Upravo ta historijska utemeljenost instituta vakufa u Mostaru, njegov kontinuitet i trajanje, uprkos svim oblicima nasrtaja i uzurpacija, obavezivali su me da, kao osoba koja je u službi Islamske zajednice, dadnem doprinos kroz pisani rad i da ta tema bude naučno obrađena, a značaj vakufske imovine za njeno djelovanje valoriziran,” ističe u predgovoru knjige *Mostarski vakufi od 1931. do 2013. godine*, njen autor mr. Salem ef. Dedović. Ova izvanredno urađena i uređena studija pojavila se u izdanju Vakufske direkcije Sarajevo, Muftijstva mostarskog i Medžlisa IZ Mostar prošle 2019. godine, sačinjena u monografskom formatu iz pet tematskih cjelina, a štampana je proširenom A4 formatu, u koloru na 208 stranica teksta.

Uz predgovor i uvod autora monografska studija *Mostarski vakufi od*

1931. do 2013. godine u svom prvom dijelu donosi historijski osvrt na razvoj i historijat vakufa u Mostaru, potom u drugom dijelu tretira uništavanje i uzurpaciju koju su mostarski vakufi pretrpjeli, bilo da se radilo o državnim ili privatnim nasrtajima na ovu imovinu. U trećem poglavlju autor Dedović donosi pregled procesa povrata vakufske imovine na području Mostara koji još uvijek nije okončan. Posebno je zanimljiv aspekt ove monografske studije jeste što se ona bazira na autorovom dugogodišnjem istraživanju i prikupljanju podataka, dokumenata, arhivske građe i fotografija koji ukomponirani u kvalitetan dizajn čitaoca vode kroz važan historijski period, daju mu važne podatke o ogromnoj imovini koja je bila u vakufskom posjedu, donosi arhivske fotografije izgleda pojedinih vakufskih lokacija i imovine, njenog devastiranja, te potom, budući da je autor već više od 20 godina neposredni akter događajima o kojima piše, nudi podatke i fotografije vraćene, obnovljene i revitalizirane vakufske imovine.

“Mostarski vakufi od 1931. do 2013. godine” autora Dedovića je zapravo nastala iz njegove magistarskog rada kojeg je odbranio na Fakultetu islamskih nauka 9. marta, 2016. godine, istraživačkog poduhvata za kojeg su recenzenti prof. dr. Ismet Bušatlić i prof. dr. Mustafa Hasani istakli kako se radi o knjizi koja je “pisana jasnim jezikom i stilom, utemeljena na prvorazrednim službenim dokumentima države i zajednice” a koja na svojevrsan način “doprinosi procesu rekonstrukcije, obnove i revitalizacije vakufa u Mostaru.” Recenzenti Bušatlić i Hasani nisu izostavili ukazati na prirodu samog angažmana autora Dedovića i ljudi s kojima radi u Muftijstvu mostarskom, a koji je ovim istraživanjem dokazao svoj profil angažiranog intelektualca. “Nisu posustali oni koji su počeli prikupljati evidenciju o vakufima u Mostaru, nisu se umorili oni koji predvode rekonstrukciju porušenih, obnovu oštećenih i revitalizaciju vakufskih objekata, naći će nadahnuće i duhovnu snagu, nadati se, i svi oni

koji će ubuduće brinuti o vakufima u Mostaru i otvarati im perspektivu... Ovo je štivo koje će se rado čitati i publikacija vrijedna utrošenog vremena,” istakli su profesori dr. Ismet Bušatlić i dr. Mustafa Hasani. O knjizi koja pruža temeljit pregled oduzimanja vakufa od 1930-tih godina, zatim njegovog sistematskog uništavanja u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu pa do procesa i odluka o njegovom povratu i revitalizaciji, direktor Vakufske direkcije u Sarajevu, koja je i jedan od suizdavača ove monografske studije, dr. Senaid Zajimović kaže kako je “vrijedno svjedočanstvo o burnom vremenu u gradu s izuzetno bogatom vakufskom imovinom, džamijama i medresama od kulturno-historijske vrijednosti, gradu u čije su temelje uzidani vakufi što su kroz dugu historiju davali značajan doprinos u funkcioniranju i razvoju vjerskog, obrazovnog, kulturnog, komunalnog i privrednog života.”

Kao polazište svog istraživanja autor Dedović uzima Izvještaj Vakufske direkcije iz 1931. godine, u kojemu je popisana imovina za 43 mostarska vakufa, a koji su u svom posjedu imali 569.399 m² površine, od čega su mostarski haremi zauzimali 278.822 m². Dedovićeva istraživanja je potvrdilo da je vakufska imovina u svim sistemima vlasti različitim setom zakonskih mjera bila izložena uzurpaciji, smanjivanju i potpunom nestajanju. “Kao indirektna posljedica slabljenja vakufa – postotka njihovog učešća u osiguravanju materijalnih pretpostavki za vjersko-prosvjetni život Zajednice, u periodu Kraljevine Jugoslavije, šest džamija i tri mesdžida u Mostaru stavljeno je van funkcije i prestalo sa radom. U periodu socijalističke Jugoslavije bilo je posebno teško razdoblje za vakufe: porušeno je 9 džamija, tri mesdžida, i sve zgrade nekadašnjih mostarskih medresa, osim Karadoz-begove. Haremi su pretrpjeli potpunu devastaciju. Veliki Carinski harem, površine 32.450 m² uz djelomično provedenu ekshumaciju, uništen je. Drugi najveći, Šarića harem, presječen je putnom

komunikacijom i trasom željezničke pruge,” ističe u zaključku studije autor Dedović dodajući kako su na lokalitetima islamskih harema, nakon devastacije nadgrobnih spomenika, izgrađena nova stambena naselja i gradski parkovi, poput Donje Mahale, parka Šehitluci i Liska parka.

Prema Dedovićevom istraživanju Islamskoj zajednici je zakonom o nacionalizaciji i eksproprijaciji oduzeto 13.760.8 m² površine koju su činili poslovni i stambeni objekti. Od toga samo na stanove otpada 1.232 m², a najveći dio tih objekata je u užoj gradskoj i najatraktivnijoj zoni. Nadalje, Dedović ističe kako je vakufska imovina reducirana i prodajom. “Tako je za vrijeme komunizma odlukama tadašnjeg rukovodstva IZ kupoprodajnim ugovorima prodato 797 m² površine vakufskih objekata, također u užoj gradskoj zoni.” Na osnovu usporedbe Izvještaja iz 1931. i stanja mostarskih vakufa iz 2013. autor je došao do zaključka da je u posjedu Islamske zajednice zaključno sa 2013. godinom 194.315 m² vakufske površine. I ovdje autor dolazi do frapantnih podataka. Naime, u periodu od 82 godine različitim sistemskim mjerama i uzurpacijama fizičkih lica mostarski vakufi su izgubili 375.083 m² površine. Također, autor je ukazao na spisak vakufa koji su potpuno nestali, tj. da u evidenciji ne postoji nijedna njihova nekretnina: Hussein-havadžin, Mehemed-kethodin, Alage Riđanovića, Aiše hatun, kćeri hadži Ahmedove, Husage Lakišića, Bajezid-havadžin, Aiše hatun kćeri Ibrahimove i Kamber-agine džamije.

Glavna hipoteza studije autora Dedovića jeste da su obnovom vakufskih poslovnih objekata i njihovim stavljanjem u prihodovnu funkciju stvorene dobre pretpostavke za

ostvarenje misije Islamske zajednice na polju vjerskog, kulturnog, socijalnog i privrednog djelovanja kao institucije koja ima veliki značaj za sveukupni život muslimana i Bošnjaka Mostara. “Na osnovu našeg naučno-istraživačkog rada potvrđena je glavna hipoteza da je Islamska zajednica u Mostaru, zahvaljujući vakufskoj imovini, u odnosu na nekadašnje teško vrijeme krize vjerskog života u svim segmentima, uspjela napraviti izrazito pozitivan zaokret u radu i djelovanju, potvrđujući se kao respektabilna i važna institucija u društvenim procesima bitnim za Mostar i Bošnjake.” ističe autor Dedović koji u svojoj studiji posebno ističe rad i zalaganje rahmetli hadži Esada Kojića, koji se nalazio na čelu Medžlisa IZ Mostar 1990-tih godina. Prema Dedoviću Kojić je “istrajno prikupljao podatke, evidentirao i na terenu bilježio vakufske lokalitete i objekte, te napravio sve potrebne pravne i druge pretpostavke za povrat vakufa.” Upravo zbog toga autor Dedović ovo monografsko izdanje svog istraživačkog rada i posvećuje rahmetli Kojiću.

Posebno važna dimenzija ove studije jeste svjedočanstvo o uspjehu povrata vakufske imovine koji su se desili spletom historijskih i društveno-političkih prilika u Mostaru sredinom 1990-tih godina, a koje autor s pravom izdvaja kao rijedak primjer u Bosni i Hercegovini gdje je u značajnoj mjeri izvršen povrat oduzete vakufske imovine njegovom izvornom vlasniku – Islamskoj zajednici. “U tom periodu donesene su dvije ključne odluke kojima se rješava ovo pitanje – to su Odluka o prenošenju nekretnina na upravljanje i korištenje Odboru IZ Mostar od 31. januara, 1995. godine i Odluka o izmjeni i dopuni Odluke

o prenošenju nekretnina na upravljanje Odboru Islamske zajednice Mostar, koju je donijelo Predsjedništvo Skupštine opštine Mostar na sjednici održanoj 10. januara, 1997. godine. Odlukom iz 1995. godine Islamskoj zajednici na korištenje su vraćene 83 potpune i 23 nepotpune nekretnine. Zahvaljujući odluci iz 1995. godine Islamska zajednica je ušla u posjed 6.052 m² površine koja se odnosi na poslovne prostorije, 6.190 m² površine koja je neizgrađeno građevinsko zemljište i 952 m² površine lokaliteta harema. Odlukom iz 1997. IZ je u odnosu na odluku iz 1995. ušla u posjed još 17.205 m² površina koje se vode kao haremi, 1.548 m² površine koja se vode kao građevinsko zemljište i 580 m² površina koje se vode kao vakufski objekti. Svi nacionalizirani vakufski prostori koji su vraćeni spomenutim odlukama bili su, uslijed ratnih dejstava razrušeni i devastirani, i sasvim je razložno pitanje kakva bi bila njihova sudbina da nije bilo tih nepovoljnih ratnih okolnosti i razrušenog i devastiranog statusa kojem su bili u vrijeme donošenja odluka o povratku... Nakon rata i velikog razaranja Mostara i okoline, Islamska zajednica je izašla osiromašena i sa uništenom infrastrukturom. Zahvaljujući prijateljskoj pomoći i podršci u užoj gradskoj zoni obnovljeno je 18 džamija i tri mesdžida, dok su u perifernim mostarskim džematima obnovljene 44 džamije. Dakle, obnovljene su sve mostarske džamije, a među njima i dvije koje su porušene u komunizmu, a u nekim naseljima su izgrađene sasvim nove,” naglašava Dedović u zaključnim razmatranjima svoga rada koje se može ocijeniti kao temeljito svjedočanstvo o sudbini mostarskih vakufa.

Mirnes Kovač